

**Edmund Burke: Töprengések a francia forradalomról. Bp, 1990.
Szemelvények I.**

Eszméi alkotmányunk létfontosságú szerveit kezdik ki. E politikai szentbeszédben azt mondotta a Forradalmi Társaságnak, hogy őfelsége „majdhogynem az *egyetlen* törvényes király a világon, mivel ő az *egyetlen*, aki koronáját *népe választásának* köszönheti.” Ami a világ királyait illeti, akiket az *emberi jogok* e főpapja a tizenkettedik századi csúcán delelő legfelsőbb pápai trónfosztó hatalommal, még annál is merészebben, egyetlen átfogó határozatban helyez -egyikük kivételével - tilalom és átok alá, s bélyegez bitorlónak a földgolyó minden szélességi és hosszúsági körén, rájuk tartozik, hogy mérlegeljék: beeresztik-e országukba ezeket az apostoli küldötteket, akik azt fogják mondani alattvalóiknak, hogy királyuk nem törvényes király. Ez az ő dolguk. Az viszont, mint fontos belső érdekünk, a mi feladatunk, hogy komolyan megvizsgáljuk a szilárdságát annak az *egyetlen* elvnek, amelynek alapján ezek az urak elismerik Nagy-Britannia királyának hűségünkre való jogosultságát.

Ez a doktrína, amennyiben az angol trón jelenlegi birtokosára alkalmazzák, vagy badarság, s így se nem igaz, se nem hamis, vagy pedig teljes mértékben alaptalan, s felette veszedelmes, törvény- és alkotmányellenes álláspont. A politika e spirituális tudora szerint őfelsége, ha nem a nép választásának köszönheti koronáját, nem *törvényes* uralkodó. Mármost mi sem lehet igaztalanabb állítás, mint hogy őfelsége ezen a jogon birtokolja a koronát. Ezt a szabályt követve tehát Nagy-Britannia királya, aki semmi esetre sem a népi választás valamely formájának köszönheti magas hivatalát, e tekintetben nem jobb, mint a bitorlók bandájának többi tagja, akik e nyomorúságos világnak minden szegletében uralkodnak, vagy inkább fosztogatnak, anélkül, hogy bármilyen jogcímmel rendelkeznének népük hűségére. Ily módon meghatározva elég világossá válik a politikai szándék, amely ebben az általános doktrínában rejlik. E politikai evangélium hirdetői abban reménykednek, hogy elvont eszméjük (az, hogy a népi választás szükséges a szuverén előjárók létezéséhez) mindaddig elkerüli az emberek figyelmét, amíg nem érinti Nagy-Britannia királyát. Időközben gyülekez[97]tük hallása fokozatosan hozzászokik majd, mintha vitán felül elfogadott alapelv volna. Egyelőre csupán elméletként működik, amely a szószéki ékesszólás levében pácolódik, s jövőbeli felhasználásra félretették. *Condo et compono quae mox depromere possim?* Ezzel a politikával, miközben kormányunkat egy olyan, javára szóló feltétellel nyugtatgatják, amelyre nincs jogos igénye, elenyészik az a biztonság - már amennyire az általános nézet biztonságot ad -, amelyben minden más kormánnyal osztozik.

Így jutnak előre e politikusok mindaddig, amíg doktrínáik jobbára észrevétlenek maradnak; mikor azonban megvizsgáljuk szavaik pusztá jelentését és elveik valódi tartalmát, akkor kertelésre és homályos megfogalmazásokra bukkanunk. Amikor azt mondják, hogy a király népi választásnak köszönheti koronáját, s ezért a világ egyetlen törvényes uralkodója, talán nem akarnak többet állítani, mint hogy a király elődei közül némelyeket valamiféle választással hívtak meg a trónra, s ezért a nép választásának köszönheti azt. Tételüket ezzel a siralmas kibúvóval remélik biztos alapra helyezhetni, miközben éppenséggel megsemmisítik. Ha ugyanis elfogadjuk ezt az értelmezést, mennyiben különbözik az ő eszméjük a választásról az általunk az örökletességről alkotott elképzeléstől? S hogyan lehet az, hogy az, hogy a korona az I. Jakabtól származó hannoveri ágra szállt, törvényesebbé teszi a mi monarchiánkat a környező országok bármelyikénél. Valaha persze minden dinasztia alapítóját megválasztották azok, akik felkérték az uralkodásra. Eléggé megalapozott feltételezés, hogy a távoli múltban Európa minden királysága választott monarchia volt, amelyekben a kiválasztottra több vagy kevesebb korlát nehezedett; de bármik is voltak a királyok ezer éve akár itt, akár másutt, és bárhogyan is kezdték pályafutásukat Anglia vagy Franciaország uralkodóházai, Nagy-Britannia királyát ma az ország törvényeiben rögzített öröklési

szabályok teszik királlyá; s amíg a szuverenitás szerződésének jogi feltételeit teljesíti (mint ahogy teljesíti is), addig a Forradalmi Társaság választását semmibe véve regnál.[98]

Nem rendelkeznek ők semmiféle szavazati joggal, hogy királyt válasszanak, sem egyénileg, sem kollektíve; bár nem kétlem, azonnal átalakulnának elektori testületté, ha a helyzet megérne követeléseik valóra váltására. A maga idejében és helyén őfelsége minden utóda és örököse éppen olyan közömbösséggel fog trónjára lépni a társaság választásra vonatkozó gondolata iránt, ahogyan őfelsége tette.

Bármilyen jól sikerüljön is kibújniuk ama durva ténybeli tévedés magyarázata alól, miszerint őfelsége (noha népe óhajával összhangban bírja koronáját) egyszerre mind a nép választásának is köszönheti azt, sehogyan sem kerülhetjük meg azt a teljesen nyílt megállapításukat, hogy az emberek rendelkeznek a választás jogával, amelynek eszméjét nyíltan hangoztatják és makacsul védelmezik. Ezen a tételen alapulnak, s ezzel hozhatók összefüggésbe a választással kapcsolatos összes homályos célozgatások. A politikus hittudós, nehogy a király kizárólagos jogcímének megalapozása arcátlan talpnyalásnak tűnjék, ellentmondást nem tűrően azt állítja, hogy Anglia népe, hála a forradalom eszméinek, három alapvető jogot nyert el, amelyek szerinte egységes rendszert alkotnak és egyetlen rövid mondatba sűríthetők össze, nevezetesen, hogy jogot szereztünk arra,

1. „Hogy megválasszuk saját kormányzóinkat.”

2. „Hogy kötelességük elhanyagolása esetén elbocsássuk őket.”

3. „Hogy magunk alkossuk meg kormányzatunkat.” Ez az új és máig soha nem hallott jogok törvénye, noha az egész nép nevében alkották, csupán ezeknek az uraknak és klikkjüknek a műve. Az angol nemzet, mint egész, nem osztja, sőt kereken elutasítja. Életüket és vagyonukat fogják áldozni, hogy megghiúsítsák gyakorlati megvalósítását. Erre ösztönzik őket országuk törvényei, melyeket éppen ama Forradalom idején alkottak, melyre a nevével visszaélő társaság a kitalált jogok védelmében hivatkozik. [99]

Az 1688-as forradalomról való elmékedéseik során az Old Jewry úriembereinek szemét annyira elhomályosítja, s szívét is teljesen betölti az Angliában negyven évvel korábban lezajlott forradalom, illetve a legutóbbi francia forradalom, hogy folyton összekeverik a hármat. Felettébb szükséges, hogy szétválasszuk azt, amit ők összezavarnak. Tévelygő képzeletükbe kell idéznünk az általuk is tisztelt forradalom *törvényeit*, hogy megismerhessék valódi *elveit*. Ha bárhol nyomára bukkanhatunk az 1688-as forradalom *elveinek*, úgy ez a *Jogok Nyilatkozata* nevű rendelkezésben lesz. Ebben az igen bölcs, józan és megfontolt nyilatkozatban, amelyet nagy jogászok és nagy államférfiúk fogalmaztak meg, nem pedig forrófejű és tapasztalatlan rajongók, egyetlen szó sem esik arról, egyetlen célzás sem történik arra, hogy általános jogunk lenne „megválasztani saját *kormányzóinkat*; kötelességük elhanyagolása esetén elbocsátani őket; és kormányzatot *alkotni önmagunk számára*.”

A Jogok Nyilatkozata (Vilmos és Mária I. parlamentje, 2. ülészak, 2. cikkely) alkotmányunk sarokköve, mely megerősített, megmagyarázott, tökéletesített és alapelveiben örökre lefektetett. Úgy nevezik, „törvény az alattvalók jogainak kinyilvánítására és a korona öröklésének meghatározására.” Megfigyelhetjük, hogy a jogok és az öröklés egyetlen testben nyer meghatározást, s elválaszthatatlanul összefonódik.

Néhány évvel ezen időszak után újabb alkalom adódott a királyválasztási jog érvényre juttatására. Miután látható volt, hogy Vilmos király és Anna hercegnő, majd királynő nem hagy maga után utódokat, a korona öröklésének és a népi szabadságjogok biztosítékainak az ügye ismét a törvényhozás elé került. Tettek-e e második alkalommal bármilyen intézkedést, hogy az Old Jewry hamis forradalmi elvei alapján alkossanak a koronával kapcsolatos törvényeket? Nem. Azokat az elveket követték, amelyek a Jogok Nyilatkozatát uralták, miközben nagyobb pontossággal jelölték meg azokat a személyeket, akik a protestáns ágon öröklésre következnek. Ez a törvény, ugyanezen politika jegyében, szintén egyazon jog[100]szabályban foglalta össze szabadságainkat és a trón örökletességét.

A parlament határozata szerint Zsófia hercegnő [108] révén nemcsak a jövőben létesül folytatólagos örökletes ág, hanem (amit igen lényegesnek tartottak) ez őáltala egyben az örökletesség I. Jakab király által képviselt régi ágával is összekötésben áll; hogy a monarchia örök időkre megőrizhesse töretlen egységét, s fennmaradhasson (vallásunkra nézve is biztonságos módon) a leszármazás ősi, elfogadott keretei között, amelyekben szabadságaink, ha veszély fenyegette is őket, a felségjogok és a privilégiumok minden viharos küzdelme idején is megmaradtak. Nincs semmiféle olyan tapasztalatunk, mely azt tanítaná, hogy szabadságainkat bármilyen más úton-módon fenntarthatnánk és megőrizhetnénk szent, *örökletes jogokként*, mint a *korona örökletességével*. Szükség lehet egy rendellenes, felforgató mozgalomra ahhoz, hogy kigyógyuljunk egy rendellenes, felforgató kórból. Az örökletesség azonban egészséges hagyománya a brit alkotmánynak. Vajon akkor, amikor a törvényhozók az I. Jakabtól leányágon leszármazott hannoveri házra korlátozták a trónöröklést, fogalmuk sem volt azokról a kellemetlenségekről, amelyeket két, három, esetleg több idegennek az angol trónra emelése okozhat? Nem! - a szükségesnél is jobban tisztában voltak azzal, hogy mennyi rossz származhat az ilyen idegen uralomból. De annál döntőbb bizonyítékot aligha lehetne találni arra, hogy a brit nemzet szilárd meggyőződése szerint a forradalom elvei nem jogosították fel királyainak tetszés szerinti, kormányzatunk ősi alapelveit mellőző megválasztására, mint azt, hogy továbbra is elfogadták a régi ágon való protestáns öröklés rendjét, miközben szemük előtt lebegett, és lelkükre igen erős hatást gyakorolt ezen ág idegen mivoltának minden veszedelme és kellemetlensége.

[109]A korona törvényes örökletességét előnyként, nem hátrányként, áldásként, nem pedig sérelemként, s mint szabadságunk biztosítékát, nem mint a szolgaság jelképét tartjuk számon. Államunk szerkezetét *fennálló formájában* felbecsülhetetlen értékűnek tartjuk, s a korona zavartalan örökletességét alkotmányunk többi tagjának stabilitása és folytonossága zálogaként fogjuk fel.

Mielőtt folytatnám, engedtessek meg nekem, hogy rámutassak ama hitvány mesterkedések némelyikére, amelyeket a választás, mint a koronához való egyetlen törvényes jogalap pártolói nem átallanak alkalmazni, hogy alkotmányunk igaz elveinek védelmezését némileg kellemetlen feladattá tegyék. E bölcselkedők, valahányszor védelmére kelünk a korona örökletes természetének, egy képzeletbeli ügyről és annak kitalált vezéralakjairól beszélnek, akiknek állítólag elköteleztük magunkat. Általában úgy vitáznak, mintha a szolgaság ama letűnt fanatikusaival állnának szemben, akik valaha azt vallották, amiről nem hiszem, hogy ma bárki is hasonlóan vélekedne, tehát „hogy a korona birtoklásának alapja az isteni örökletesség elévülhetetlen joga” - Az egyéni önkényuralom e néhai fanatikusai határozottan állították, hogy az örökletes királyság az egyetlen törvényes kormányforma a föl[110]dön, csakúgy, ahogy a népi önkényuralom új fanatikusainak vélekedése szerint a hatalom egyetlen jogos forrása a népi választás. A felségjogok egykori rajongóitól valóban balgaság, s tán még istentelenség is volt úgy képzelni, hogy a monarchia inkább élvezi az isteni szentesítést, mint bármely másik kormányforma, s hogy az örökletesség szerinti kormányzás joga, ha szigorúan vesszük, *megtámadhatatlan* minden személy esetében, aki a trónt örökösként elfoglalja, s minden körülmények között. Egyetlen polgári vagy politikai jog sem lehet ilyen. A király koronához való örökletes jogával kapcsolatos képtelen nézetek azonban nem árthatnak senkinek, aki ésszerűen, s a jog és a politika szilárd elveinek alapján gondolkodik. Ha a jogászok és a teológusok minden abszurd elmélete tönkretenné a tudományokat, amelyeket művelnek, akkor nem lenne többé se jog, se vallás a földön. De egy képtelen elgondolás a kérdés egyik oldalán nem ad alapot arra, hogy a másikon meghamisítsuk a tényeket vagy kártékony elveket hirdessünk.

A Forradalmi Társaság második állítása arra a jogra vonatkozik, hogy *kötelességmulasztás*

esetén elbocsássuk kormányzóinkat”. Talán éppen őseinknek az aggodalma, nehogy precedenst szolgáltatassanak a „hanyagság esetén való elbocsátáshoz”, volt az oka annak, hogy ha bármi fogyatékosága van is a Jakab király lemondásáról szóló törvénynek, akkor az annak túlságosan is óvatos és körülményes mivolta. De mindez az óvatosság, a körülmények gondos felsorolása arra szolgál, hogy bizonyosságát adja az elővigyázatosság szellemének, amely a nemzet tanácsaiban uralkodott, olyan helyzetben, amikor pedig az elnyomás által felingerelt, s a felette aratott diadal által fellelkesített emberek hajlamosak erőszakos és szélsőséges utakon járni: tanúsítja ama nagy férfiak gondosságát, akik e nagy esemény ügyeinek intézésére befolyással vol[111]tak, hogy a forradalmat a rend szülőatyjává, ne pedig a jövőbeli forradalmak bölcsőjévé tegyék.

Egyetlen kormányzat sem állhatna meg egy pillanatig sem, ha elsöpörhetné egy olyasféle zavaros és meghatározhatatlan dolog, amilyen a *hanyagságról*” alkotott ítélet. Akik a forradalmat vezették, nem ilyen erőtlen és bizonytalan alapra építették Jakab király tulajdonképpeni lemondatását. Nem kevesebbel vádolták, mint hogy *a protestáns egyház és állam*, valamint *alapvető*, kétségbevonhatatlan törvényeik és szabadságaik felforgatására törekedett, amit számtalan nyíltan törvénybe ütköző cselekedete bizonyít: azzal vádolták, hogy megszegte a király és a nép *eredeti szerződését*. Több volt ez *hanyagságnál*. Súlyos és sorsdöntő szükség készítette őket arra a lépésre, amelyet megtettek, mégpedig végtelenül vonakodva, s minden törvények legszigorúbbikának szellemében. Az alkotmány jövőbeli fennmaradását illetően bizalmukat nem további forradalmakba helyezték. A nagy vezérelvek minden rendszabályukban azt célozták, hogy jövő szuverén uraik számára szinte lehetetlenné váljék ismét ama erőszakos ellenszerek alkalmazására készíteni a királyság rendjeit. Meghagyták a koronát olyannak, amilyen a törvények értelmében mindig is volt, azaz minden felelősség nélkülinek. Hogy még inkább könnyítsenek helyzetén, fokozták a miniszteri felelősséget. Vilmos király I. parlamentjének 2. ülészsaka az *„alattvalók jogairól és szabadságairól, valamint a korona öröklésének rendjéről szóló törvényben*” kikötötte, hogy a minisztereknek e nyilatkozat feltételei szerint kell a koronát szolgálniuk. Röviddel ezután biztosították a *parlament gyakori összeállítását*, aminek következtében az egész kormányzat a köz képviselői és a királyság nagyurainak állandó felügyelete és tevékeny ellenőrzése alá került. A Vilmos király XII. és XIII. parlamentje által hozott újabb nagy alkotmányos törvényben a korona további korlátozása és az alattvaló szabadságainak *jobb* biztosítása érdekében kikötötték, hogy „Anglia nagypecsétjének oltalma nem adhat felmentést a parlament alsóháza által emelt vád alól.” Úgy gondolták, a kormányzásnak a Jogok Nyilatkozatában lefektetett sza[112]bályai, a parlament folytonos felügyelete és a vádemelés gyakorlati kérdésének szabályozása összehasonlíthatatlanul jobb garanciát jelentenek nemcsak alkotmányos szabadságukra, hanem a kormányzat bűneivel szemben is, mint a „kormányzók elbocsátásának” oly nehezen érvényesíthető, oly bizonytalan kimenetelű és gyakran oly káros következményekkel járó jogának biztosítása.

[113]A királyok bizonyos értelemben kétségkívül a nép szolgálói, hiszen hatalmuknak nincs semmi egyéb értelmes célja, mint a közjó; nem igaz azonban, hogy (legalábbis alkotmányunk szerint) akár csak emlékeztetnének is a köznapi értelemben vett szolgákra; akiknek a helyzetében az a lényeg, hogy valaki más parancsainak engedelmeskednek, s tetszés szerint meg lehet válni tőlük. Nagy-Britannia királyának azonban semmilyen más személynek nem kell engedelmeskednie; ezzel szemben minden más személy egyénileg és közösségileg is őalatta áll, s törvényes engedelmességgel tartozik neki. A jog, mely nem ismeri sem a hízelkedést, sem a sértegetést, e magasrangú tisztségviselőt nem szolgáknak nevezi, mint e jámbor egyházfi, hanem úgy, hogy *szuverén urunk és királyunk*”; mi a magunk részéről pedig csak a törvény egyszerű nyelvezetét értjük, a babiloni pulpitusok zavaros handabandáját nem. Minthogy nem őneki kell nekünk engedelmeskednie, hanem minékünk kell benne tisztelnünk

a törvényt, alkotmányunk semmiféle módon nem gondoskodott arról, hogy bármilyen mérvű felelősséggel tartozó szolgává tegye. Alkotmányunk nem ismer semmilyen, az aragóniai *Justiciához* hasonló hatóságot; sem olyan, a törvény által kijelölt bíróságot, vagy jogilag meghatározott eljárást, amely a királyt a minden szolgát terhelő felelősségnek alávesse. Ebben nem különbözik a lordok házáétól és a képviselőháztól, melyeknek tagjait egyetlen nyilvános funkciójukban sem lehet soha felelősségre vonni magatartásuk miatt; noha a Forradalmi Társaság azt állítja, mégpedig szöges ellentétben alkotmányunk egyik legbölcsebb s legszebb részével, hogy „a király nem több, mint a köz első szolgája, amely életre hívja, s *amelynek felelősséggel tartozik*”.